

Јелена Пауновић Штерменски

Милан Ђ. Милићевић:

Биографија Илије Милосављевића Коларца

Приређени историјски извор у оригиналу написан
од стране Милана Ђ. Милићевића

Академска мисао,
Београд 2018. године

Јелена Пауновић Штерменски

Милан Ђ. Милићевић:

Биографија Илије Милосављевића Коларца

Рецензенти:

Проф. др Радош Љушић

Проф. др Милош Јагодић

Доц. др Данко Леовац

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Сузана Рајић

Издавач:

Академска мисао, Београд

Лектор:

Ксенија Савић

Корекција текста и регистри:

Славица Мереник

Дизајн насловне стране:

Зорица Марковић, академски сликар

Слика на насловној страни:

Сабахудић Хоџић - „Центар Београда“, око 1935.

Графичка обрада, прелом и штампа:

Академска мисао

ISBN 978-86-7466-719-4

Штампано у сарадњи са Центром за српске студије

Филозофског факултета у Београду

О настанку ове књиге

Ова књига је настала у част добротвора српске просвете

Илије Милосављевића Коларца.

Биће објављена захваљујући Академској мисли за 2018.

САДРЖАЈ

КРАТКА БИОГРАФИЈА МИЛАНА Ђ. МИЛИЋЕВИЋА
ЧЛАНОВИ ОРИГИНАЛНОГ КОЛАРЧЕВОГ ОДБОРА.....	26
Никола Крстић о Коларцу	39
ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ ДОБРОТВОР СРПСКЕ ПРОСВЕТЕ.....	43
ПОСТАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ	45
I БИОГРАФИЈА ИЛИЈЕ М. КОЛАРЦА	47
1. МЕСТО РОЂЕЊА. ДЕТИЊСТВО	49
2. ИЗ КОЛАРА У БЕОГРАД.....	51
3. ПО ДРУГИ ПУТ У ПАНЧЕВУ	53
4. ПОВРАТАК У БЕОГРАД.....	57
5. ПОСЛЕДЊА ГОДИНА КОЛАРЧЕВА ЖИВОТА	61
6. ОСОБИНЕ КОЛАРЧЕВЕ НАРАВИ	65
II ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И СТРЕЉАЧКО ДРУШТВО	69
III ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И ОНИ КОЈИ СУ ПАЛИ ЗА ОТАЏБИНУ	77
1. ПРЕД СВЕТКОВИНУ.....	79
2. СВЕТИ АНДРЕЈА У БЕОГРАДУ, ГОДИНЕ 1830	87
3. ПОСЛЕ СВЕТКОВИНЕ	92
4. СЕЋАЊЕ О ОНОМ ШТО ЈЕ НЕКАД БИЛО.....	94
5. ПРВИ ПОМЕН (ПАРАСТОС).....	97
6. ШТА ЈЕ БИВАЛО ПОСЛЕ.....	99
7. ЗАВРШЕТАК.....	102
IV ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И КЊИЖЕВНОСТ, ПРОСВЕТА.....	103
1. ОПШТА ПАЖЊА ПРЕМА СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.....	105
2. ПРАВНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ	107
3. ПРВОБИТНИ КЊИЖЕВНИ ФОНД.....	110

4. ПОСЛЕДЊА ВОЉА	117
5. ПОСЛЕ СМРТИ	128
1. СПИСИ.....	134
2. СПИСИ.....	136
V ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И ЊЕГОВА СУПРУГА СИНЂЕЛИЈА	139
VI ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И УПРАВНИ ОДБОР ЊЕГОВЕ ЗАДУЖБИНЕ.....	149
1. ЛИЧНИ САСТАВ ОДБОРА.....	151
VII ИЛИЈА М. КОЛАРАЦ И ЊЕГОВА ЗАДУЖБИНА 1 ОКТОБРА 1895	155

**Кратка биографија
Милана Ђ. Милићевића
првог писца биографије
Илије Милосављевића Коларца,
добротвора српске просвете**

Студија која вам је представљена има идеју да појасни схватања Илије Милосављевића Коларца, његове напоре и циљеве. Овај приређени извор о Коларчевој биографији је написан на основу најновијих истраживања о начину писања аутора биографије Илије Милосављевића Коларца, Милана Ђ. Милићевића, једног од најважнијих зачетника следећих наука: историје, етнологије и антропологије и географије.

Чланство Милана Ђ. Милићевића у Српском ученом друштву подржао је лично архимандрит Гаврило Поповић јер је предложио да, у то време учитељ Милан Ђ. Милићевић, оде у посету учеснику и војводи Петру Јокићу и од њега преузме све Јокићеве личне списе који су се тицали Првог српског устанка.¹ Чланови Друштва српске словесности су сматрали да је потребно да поменути списи пређу у државно власништво поготову због тога што је и сам Јокић то понудио држави. Предлог је био подржан. Милићевић је поменути му задатак извршио већ децембра 1852. године.²

Милићевић је започео да се остварује као писац, историчар, етнолог и научник још 1851. године. Своју каријеру је у Српским новинама, као дописник из Лешнице, започео објашњавањем следећих наука: историје, етнологије, антропологије и географије у Србији.

Коларац је допринео да се у Кнежевини преокрене схватање српске мисли о новим политичким правцима у Европи. Иако недовољно образован, Коларац је припадао елити српског народа и био је пре свега успешни предузетник, трговац и практичар. Политичке идеје је могао да претвори у практично примењене патенте корисне за српску привреду, индустрију, економију, а пре свега за српско школство.

Коларац је, будући и сам човек из народа, био свестан да није довољно образован. Међутим, исто тако је успешно умео да препозна све истакнуте припаднике сопственог народа који су имали таленат за народно образовање.

Веома слични по образовању, Коларац и Милићевић су постали блиски пријатељи и сарадници. Кућа првобитног Коларчевог биографа, Милана Ђ. Милићевића, скромна и просто намештена, у престоници је

¹ Петар Јокић (1770-1852) рођен у Тополи и зван Тополац, један од значајних учесника у Првом устанку, заслужан је и због сакупљања грађе за историју устаничког времена у коме је живео.

² Василије Ђ. Крестић, Миле Станић, *Записници седница Друштва српске словесности 1842-1863*, Београд 2011, 428; 449.

била прихваћена као центар београдске књижевне публике која није прихватала схватања Српске академије наука и уметности.

У периоду од 1850. до 1899. године Милићевић је био чиновник у многим државним звањима. Обављао је следеће државне положаје: учитељ, судски практикант, писар и виши службеник у Министарству просвете.

Када је Милићевић био службеник у Министарству просвете његов директни претпостављени је био Димитрије Матић, у то време министар просвете. Милићевић је презирао Матићев рад јер је све послове министра пребацивао на ниже службенике. Такав Милићевићев став може се уочити и у његовим делима „Дневници“ и „Поменик“.

Већ 1852. године Милан Ђ. Милићевић је започео своју сарадњу са Друштвом српске словесности. Захваљујући својим вештинама у бележењу наративних извора, послао је рукопис за *Повесницу српског доба*, историјски извор приповедачког карактера, настао на основу сећања преминулог устаничког војводе Петра Јокића. Насупрот очекивањима Друштва, Милошевић је добро и верно схватио и протумачио “казивања” војводе из Првог српског устанка.³ Милан Ђ. Милићевић је постао редовни члан Српског ученог друштва 1875. године.

Милићевић је крајем 1855. године, из политичких разлога, изабрао Филипа Христића за кума свом сину Мити крајем 1855. године. Тада је Милићевић већ био запослен у Кнежевој канцеларији, где је Филип Христић био начелник. Милићевић је тврдио да је Христић према њему био „добар и умиљат“, (што је и било једно од основних обележја личности Филипа Христића) и због тога га је и позвао за кума. Касније, када је Христићев положај ојачао и када је он постао државни саветник и кнежев представник, Милићевић је са њим дошао у сукоб. Уз Христића је тада био и намесник Јован Ристић, његов пашеног, па је Милићевић, вероватно из љубоморе, прекинуо односе са обојицом.⁴

Већ на први поглед, чак из почетних страница Милићевићевог *Дневника* 1 и 2, уочава се његов изузетан значај као историјског извора. *Дневник* даје слику свакодневног живота српске државотворне елите у другој половини 19. века. Овај историјски извор показује колико је

³Записници седница Друштва српске словесности 1842 – 1863; Приредили Василије Крстић и Миле Станић, Београд 2001, 449, 461 – 463, 475.

⁴Милан Ђ. Милићевић, *Дневник*, приредио Петар В. Крстић, Београд 2011, 308.

дружење у београдској чаршији допринело доношењу државних и разматрању научних питања.

Започевши *Дневник 2* Милан Ђ. Милићевић пише: „Затим бејах у типографији, па онда шетах чак до Касарне⁵ где нађох г. Црнобарца⁶ те проходах с њим. Увече свраћах Цукићу⁷ и Милану⁸, Цукић не би дома, а у Милана тражих у лексикону реч асовина или хасовина, да бих објаснио име Азбуковица.“ Књажевско српска печатња основана је 1831. године. Прва државна штампарија у Београду налазила се у данашњој Улици краља Петра, у близини Саборне цркве.

Овај наведени опис представља уобичајени начин живота и начина размишљања Милићевића и његових савременика. Милан Ђ. Милићевић је од Државне штампарије пошао у вечерњу шетњу и случајно се сусрео са Димитријем Црнобарцем, с њим мало прошетао, посетио Косту Цукића и Милана А. Петронијевића и током те шетње решио етнографско географски појам области Азбуковица.⁹

После повратка кнеза Милоша и младог кнеза Михаила у Србију 1858. године, кнез Михаило је насупрот свом остарелом оцу и деспотском владоцу, сакупио око себе благодејанце, стипендисте државе тј. прозападно школоване државне службенике.

Благодејанци су били школовани у Паризу, Бечу и Хајделбергу. Постали су Паризлије - нови политички правац у Србији, настао на основу револуционарних европских идеја из 1848/1849. године. Паризлије су се током поменутих револуционарних година затекле у Европи чекајући

⁵Стара Касарна која се налазила на углу улица краљице Наталије (данас улица Народног фронта) и кнеза Милоша.

⁶Димитрије Црнобарац (1818–1872) правник, министар правде и просвете, члан Државног савета.

⁷Коста Цукић (1826–1879) економиста, професор Лицеја, министар финансија, министар просвете, дипломата.

⁸Милан А. Петронијевић (1831–1914), син Аврама Петронијевића, био је српски политичар и кнежевски и краљевски дипломата.

⁹Азбуковица је брдско-планинско подручје у западној Србији, на граници са Републиком Српском. Река Дрина одваја Азбуковицу од општина Сребреница и Братунац у дужини од 38 км. На северозападу је општина Мали Зворник, на северу општина Крупањ, на североистоку Осечина, на истоку Ваљево, а на југу Бајина Башта. Највећи врх је Торничка бобија на планини Бобији, 1272 метра. Азбуковицу пресеца неколико бујичних река које се уливају у Дрину а најпознатије су Трешњица и Љубовића; Азбуковица је постала део Османског царства одмах после пада Смедерева 1460. године. Због значаја рудника Црнча, ова област је била царски хас (царски феудални посед). Турци су јој дали назив „хас Буковица“ по највећем тадашњем селу Буковици и из тога је настао садашњи назив краја – Азбуковица;

докторске дипломе у страху да, због могућности рата, неће успети да се врате у Србију. Самим тим би изгубили и државне стипендије. Стекавши дипломе и вративши се у земљу, Паризлије су постале нови државни правац у Србији тј. нова српска елита и главна подршка кнеза Михаила. Илија Гарашанин је као конзервативац и у то време најугледнија политичка фигура, био принуђен али је уједно и уживао у тој сарадњи. Можда ће даља историјска истраживања моћи да писце Дукатовачких чланака - тзв. Дукатовце, који су у Српским новинама, тада већ државном гласилу, величале углед кнеза Михаила, будућег кнеза просветитеља, покажу у успону у односу на деспотског кнеза Милоша и доведу их у везу са припадницима пројужнословенског правца у целом региону. Један од истакнутих представника овог правца био је и дубровачки песник Матија Бан.

Подршку Дукатоваца тј. Паризлија кнез Михаило је посебно добио пред смрт кнеза Милоша 1859/60. године, када је у Србији фактички наступило савладарство између старог и младог владара. Кнез Михаило је ступио на власт 1860. године.

Милићевић је имао два сина и три ћерке. Са првом женом Гином био је у браку 36 година. Ана Милићевић, најстарија ћерка Милана Ђ. Милићевића, била је супруга Мите Ракића и мајка песника Милана Ракића (1876-1938).

Једном приликом Милан Ђ. Милићевић је у свом дневнику написао следеће о Светозару Марковићу: „Данас ми он рече, да не може више да ради и ако му, као сиромасу човеку, то пада тешко, и ако га то отрза од листа и рада, у коме би он желео прославити се. „Ја“, вели, „радим на *Јединству*, а тамо су сви ваши непријатељи, па ме кору да сам Камелеон.“ Моли ме да му појмим положај и да га не кривим за то. Да не да бог кривити га, него жалим на наше стање такво. Ми имамо на хиљаде рада, а овамо проводимо време у томе да побркамо ако су се два човека удружила. Моја *Школа* је никла од мене и држаће се док могу ја. Али та *Школа* није само моја, него српска, то је први педагогијски у Србији лист. Нека би он пао, кад ће се усудити други да се крене? Чудни су ови наши либерали. Слобода сваком али се не сме ни састајати ни разговарати наш партизан политички с противном партијом!!! Па они сад имају у рукама власт. У њих су субвенције, власт, господства, службе све, а у мене, у мене осим истине ништа друго, и кога се боје?

Нека је милостив бог нама, а ми смо сами чудни светци.“

Још 19. фебруара постављен је г. Јеврем Грујић за заступника српског у Цариграду. Ово је онај Грујић који је био неко време министар правде, после касациони судија, и 1864. је ослободивши заверенике смедеревске, осуђен на две године заточења у Карановцу.

Описујући Јеврема Грујића, Милићевић га рачуна међу људе способне и либералне. „Мени се чини да у то обоје он не изобилује, но он пасира за таквога. Чудно долази да он сада добива одликовање, кад недело у Кошутњаку потврди смедеревску заверу 1864.“ Милићевић је сумњао да је Јеврем Грујић био умешан у Мајсторовићеву заверу против кнеза Михаила. „Свет је престрављен тим ашићаре¹⁰ тријумфом над мртвим кнезом. Но ја мислим, да ту има друге мајсторије: г. Ристић држи сигурно да је најупутније дати г. Грујићу место даље од Србије, бојећи се његове популарности (а она је за сада скоро никаква), која у неким приликама (нпр. о скупштинама) може да нарасте. Грујић доиста има вешто понашање да се нађе у тим приликама. И добро му је то што се држи кад се нечега прими, па већ шта је, да је.“

Смедеревска или Мајсторовићева завера добила је назив по Антонију Мајсторовићу (?–1869), уставобранитељу и учеснику бројних завера против династије Обреновић. Он је као вођа и један од најпознатијих међу 36 учесника 1863/1864. организовао заверу против кнеза Михаила. Мајсторовићева завера проузроковала је судску аферу, у којој су учествовали петорица у оно време најугледнијих правника у Србији, између осталих чак и председник Великог суда.

Промене у државној администрацији су настављене. Кнез Михаило је на предлог министра иностраних послова Филипа Христића поставио начелника Кнежеве канцеларије Милоја Лешјанина за начелника у Попечитељству иностраних дела. Милан Ђ. Милићевић је постављен за секретара Кнежеве канцеларије.

Јован Филиповић и судија Јеврем Грујић, били су осуђени на по три године робије, стављени у окове и упућени на одслужење казне у Карановац (Краљево).

Савременици, а пре свега Милан Ђ. Милићевић, касније и Слободан Јовановић, су представљали да је Светозар Милетић (1826-1901) адвокат, градоначелник Новог Сада 1861. године и један од најзначајнијих и најутицајнијих српских политичара у Аустроугарској друге половине XIX

¹⁰ Превара поготову између Босанаца, Срба Херцеговаца и Црногораца.